

MEKTEBO MİYANİN ZAZAKİ KİTABÊ MUSNAYİŞİ ADLI DERS KİTABINDA ZAZA FOLKLORÜ

ZAZA FOLKLORE IN THE TEXTBOOK MEKTEBO MİYANİN ZAZAKİ KİTABÊ MUSNAYİŞİ

İbrahim DAĞILMA*

Öz

Folklor, toplumsal yaşam ve kültürel değerlerini içeren bir alandır. Bu alan, işlevsel olarak genişdir. Dil öğrenimi ve öğretiminde karşımıza çıkan ilk edebi ürünler folklorik anlatılardır. Folklor ürünleri, ilgili anadili öğrenme sürecinde bir araç, dili öğrendikten sonra hem araç hem amaç görevi görür. Dil, başkaca yöntemlerle de öğrenilir; fakat folklorik bir metinle dil öğrenildiği gibi öğretilir ve aktarılır. Folklor, bir milletin kültürünü tanıma, aktarma, zamanı değerlendirme ve değerler eğitimi vermede önemli bir öğedir. Dil öğretimi eksenli yazılan ders kitaplarında kültür aktarımı, değerler eğitimi ve pedagojik yöntemler öne çıkar. Folklorik ürünler, bu özellikleri güçlü bir şekilde barındırdığı için dil dersi kitaplarında bu öğelere yer verilir. Zazaca, unutulmaya yüz tutan diller arasında yer alır. Bu dilin korunması ve yaşatılması adına folklorik ürünlerin toplanması ve aktarılması gereklidir. Zazaca dil kitapları ve ders kitaplarının yazılması ve folklorik öğeler içermesi Zazaca dil ürünlerinin toplanması, korunması ve öğretilmesinde önemlidir. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflar için hazırlanmış Zazaca ders kitapları dil öğretimi açısından ve öğrenim çıktısı yönünden folklorik ürünlere yer vermiştir. Seçmeli ders kapsamında MEB okullarında ders kitabı olarak okutulan bu kitaplar Zazaca öğretiminde ve Zaza folklorunun örneklerle aktarılmasında bir rol üstlenmiştir. Bu çalışmada bu ders kitaplarında yer alan folklor ürünleri ilgili başlıklar altında veri olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Folklor, dil, kültür, Zazaca, ders kitabı

Abstract

Folklore consists of the life and cultural values of a society. This area is functionally large. The first literary products we encounter regarding language learning and teaching are folkloric narratives. Folklore products serve as a tool in process of learning the relevant native language and as both a tool and a goal after language learning. Language is also learned by other methods; however, with a folkloric text, the language is taught and transferred as it is learned. Folklore is also an important element in recognizing and transferring the culture of a nation, making use of time and providing values education. Textbooks emphasise cultural transfer, values education and pedagogical methods. Therefore, these elements are included in language course books. Zaza Language is among the living languages. Folkloric products must be collected and transferred to make it alive. Zazaki textbooks prepared for secondary school 5th, 6th, 7th and 8th grades included folkloric products on language teaching and learning outcomes. These books, taught as textbooks in MEB schools as elective courses, play a role in teaching the Zaza Language and conveying Zaza folklore with examples. This study will discuss the folklore products in these textbooks as data under relevant headings.

Key Words: Folklore, language, culture, Zaza Language, textbook

GİRİŞ

Bir halkın yaşayış, inanç, maddi ve manevi kültür, üretim ve tüketim biçimini oluşturan tüm öğeler folklor bütünü içinde ele alınır. Folklor; mit, efsane, masal, fıkra, atasözü, bilmece ve tekerleme (Dundes, 1965, s. 2) gibi bir halka ait olan sözlü anlatı ürünlerinin yanı sıra tılsım, kutsama, dua, beddua, küfür, selamlaşma ve vedalaşma gibi daha birçok davranış ve söz kalıbını içerir. Raks, dans, düğün, sünnet, giyim kuşam, yemek kültürü, halk inancı, lakap, şarkı, türkü, tiyatro, tarım araç gereçleri, yöresel sembol ve motifler de folklorik unsurlar listesindeki yerini alır.

Folklor; halk mimarisi, halk sanatları, zanaatları, hekimliği, meteorolojisi, inançları, halka ait geçiş dönemleri, dini ve yerel bayramlar, karşılama ve uğurlama, eğlence, spor ve isimlendirme (Örnek, 2000, s.17-20) gibi konularla ilgilendiği gibi töre, gelenek ve göreneğe dâhil olabilecek doğum, evlenme, ölüm, ıslık çalma, bağırıp çağırma, ziyaret ve türbeler ve büyücülük; halk edebiyatı içinde yer alan destan, efsane, masal, halk hikâyesi, halk türküleri, fıkra, atasözleri, deyim, tekerleme, bilmece, ağıtları, ninni ve manilerle de ilgilenir.

Folklorun halk edebiyatı kapsamında belli bir ilmi disiplin olmasına katkı sağlayan Boratav, folklorun bileşenleri başlığı altında destanlar, efsaneler, atasözleri, halk masalları, halk hikâyeleri, fıkralar, bilmeceler, maniler, türküler, ağıtlar, ninniler ve çocuk oyunları gibi edebi türlere yer verir. Doğum, sünnet, evlenme, görücülük, kız isteme, söz kesimi, nişan, yolculuğa çıkma ve ölüm ile ilgili töre, gelenek ve görenekler bağlamında törenlerin nasıl icra edildiğini anlatır (Boratav, 1982, s.102-103).

Folklor, daha birçok tanım ve konu alanıyla bir milletin örf ve âdeti, yaşayış şekli, insanların ilişki biçimi, ortak sevinç ve acılar gibi kapsayıcı toplumsal birikimi bir miras gibi görür, bu mirası korur ve nesilden nesile sözlü veya yazılı olarak aktarımına vesile olur.

Her halk, kendi folklorü ile tanınır. Halklar arasında kültür alış verişinde folklor önemli bir rol üstlenir. Zazalar folklor ürünleri ve folklorik unsurlar yönüyle zengin bir birikime sahiptir. Zazaca çeşitli sebeplerden dolayı yazıya gecikmeli olarak geçtiği için Zaza folklorü, sözlü aktarılmış, korunmuş ve günümüze kadar gelmiştir. 1980’li yıllardan itibaren Zazaca yazım ve yazının önündeki engeller tedrici olarak kaldırılmış ve Zazaca yazılı bir edebiyat oluşmaya başlamıştır. Zaza folklorü bu vesileyle yazıya geçirilmiştir. Zaza folklorünün nesilden nesile aktarımında dilin kaynak formu korunmuş, folklorik ürünler orijinal şekliyle yazıya geçirilmiştir. Zaza folklorünün yazıya aktarılmasında Tirej, Ayre, Kormışkan, Vate, Şewçıla, Vir ve Piltan gibi dergiler; Tij, Vate, Roşna, Vir ve Peywend gibi yayınevleri; Artuklu

Üniversitesi ve Bingöl Üniversitesi bünyesinde yapılan lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmaları önemli bir rol üstlenmiştir. Zazaca folklor ürünlerinin toplanmasında seçmeli ders kitaplarının önemli bir katkısı vardır. Bu ders kitaplarının ilki 2015'te MEB'in ders kitapları kapsamında sadece 5. sınıf düzeyinde yayınlanmış, ikincisi ise 2018'te MEB'in ders kitapları kapsamında 5, 6, 7 ve 8. sınıflar için yayınlanmıştır. Bu iki çalışma dışında farklı yayınevleri ve yazarlar tarafından özel hazırlanan ders kitapları da vardır. Bu ders kitapları, Zazacanın öğrenilmesi ve öğretilmesi folklor ürünlerine yer vermişler. Bu çalışma, bu ders kitaplarından “Zazaki Kıtâbê Musnayîşî” adlı ders kitabı örneğinde folklorik unsurları değerlendirme amaçlıdır.

1. Ders Kitapları ve Folklor Ürünleri

Folklor ve kültür, halkın maddi ve manevi değerlerini nesiller arasında aktarmada önemli bir paya sahiptir. Değerlerin aktarılması yönüyle eğitim ve folklor amaçsal olarak örtüşük bir vaziyet alır. Çocuğun ilk eğitim mekânı ve öğrenme sahası aile ve çevredir. Çocuk, buradan ilk öğrenmelerini folklorik unsurlar ve kültürel değerler üzerinden alır (Gürel ve Çetin, 2018, s.22-40). Aile ve çevre ile başlayan eğitim, okul aşaması ile genişler ve çocuk burada kültür ve folklorun farklı konularıyla tanışır. Bu yönüyle folklor ve halk kültürü konularının ilkökul, ortaokul ve liselerde ders olarak okutulması önemli bir ihtiyacı karşılar (Oğuz, 2013, s.134). Bir halkın kültür ve folkloru, eğitime kaynaklık eden dilbilgisi, edebiyat ve sosyal bilgiler gibi ders kitapları aracılığıyla öğrencilere öğretilir, benimsetilebilir (Demircioğlu & Gürsoy, 2022, s.1150-1162). Dil, birçok bilginin aktarımında en etkili bir araçtır. Folklorün bu araçla aktarılmasında dil eğitim ve öğretim kitapları daha çok öne çıkar. Değerler eğitimi kazanımları açısından folklorik unsurların etkisi bilindiği için dil öğretim kitaplarında folklorik unsurların daha çok yer alması eğitsel bir ihtiyaç olarak öne çıkar.

Özelden genele, yerelden ulusa ve ulustan evrensele ulaşmada, bağ kurmada ders kitapları işlevsel bir konumdadır. Genç kuşaklar yani öğrenciler; maddi ve manevi değerleri, folklorik öğeleri bilir ve bunlardan haberdar olursa toplumsal bilinç ve kültürel algı noktasında olumlu davranışlar kazanabilir ve ortaya koyabilirler. Bu kazanım sayesinde diğer halklara ve kültürlerle karşı insani bir duyarlılık sergileyebilirler. Milli kimlik oluşumunda ve bu kimliğe sahip bireyleri bir arada tutan normlar ve değerlerdir (Berting, 2012, s.96-97). Bu gerçeklik doğrultusunda folklorik bakış toplumsal farklılıklara karşı bir duyarlılık oluşturabilir. Bu duyarlılık, ders kitaplarındaki folklorik içermelerle daha da artırılabilir. Roehl, Reddy-Linga, Kucko ve Prestwood 2013'te yaptıkları “Global Journal of Human Social Science” isimli çalışmalarında öğrencinin kendi değerlerinin farkındalığının kültürlerarası farkındalığı da

geliştireceğini belirtirler (Demircioğlu & Gürsoy, 2022, s.150-1162). Ders kitaplarında yer alan folklorik ürünler, yeni nesillere maddi ve manevi değerleri bilme ve sahiplenmede toplumsal bir farkındalık sunduğu gibi bireye kendi toplumu içinde bir aidiyet duygusu, milli şuur ve kimlik bilinci kazandırır. Eğitim ve öğretimde temel amaç, bireyin güçlü bir kişilik oluşturması ve her yönüyle toplumsallaşmasıdır. Ders kitapları, bu amacı gerçekleştirmede önemli materyaller olarak karşımıza çıkar. Ders kitaplarının bu etkisi folklorik ürünlere yer vermekle artar. Dil öğretimi kitapları, folklorik öğeleri temsil etmede ve aktarmada daha çok öne çıkar.

Zazaca UNESCO raporlarına göre kaybolmaya yüz tutan diller arasındadır. Zazacanın bu duruma evrilmesinde yazıya geç geçiş, geçmiş yıllardaki dil yasakları, anadilde eğitimin olmayışı ve teknolojik gelişmeler gibi etkenlerin etkisi öne çıkar (Varol, 2015, s.997-1006). Böyle olunca Zazalar, Zazacadan uzaklaşmıştır. Zazacanın yeniden konuşulması yapılacak güçlü çalışmalara bağlıdır. Ders kitapları, bu konuda önemli bir rol üstlenebilir. Ders kitaplarında dilin orijinalliğini koruyan folklor ürünlerinin yer alması dili daha çok bilinir ve konuşulur kılacaktır. Öğrenciler, kendi yaş ve seviyelerine göre hazırlanmış Zazaca kitaplar sayesinde anadillerini öğrenebilir, konuşabilir, ilerletebilirler. Bu sebeple Zazaca yazılmış kitaplarda folklorik unsurlar ne kadar çok olursa dil o kadar işlevsel bir hal alır. Bir toplum, kendi kültürü ile tanınır. Folklor, bu kültürü tüm öğeleriyle içeren bir bütünce olduğu için folklor dil öğrenimi ve bilincinin oluşmasında ilk sırayı alır. Bu sebeple Zazaca ders kitapları folklor ürünleri yönüyle ne kadar zengin bir içeriğe sahip olsalar öğrenciler de kendi maddi ve manevi değerlerini daha çabuk ve iyi öğrenmiş olurlar.

Bu çalışma ve araştırmanın amacı, ortaokul kademesinin dört sınıfı için hazırlanan Zazaca “Zazaki Kitabê Musnayîşi” adlı ders kitabındaki folklorik unsurları ve bunların ders kitaplarına göre kullanılma sıklığını tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki iki soruya yanıt aranmıştır:

1) 5, 6, 7 ve 8. sınıf Zazaca ders kitaplarındaki folklorik ürünler hangi başlıklar altında toplanabilir?

2) 5, 6, 7 ve 8. sınıf Zazaca ders kitaplarındaki folklorik ürünler nasıl sunulmaktadır?

2. Araştırma Yöntemi, Modeli ve Veri Kaynakları

Çalışma, nitel araştırma yöntemiyle yapılmış olup verilere, doküman incelemesi yoluyla ulaşılmıştır. Doküman inceleme yöntemi, araştırmanın veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynak olarak nitelendirilen çeşitli dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilir. Doküman incelemesi, hem basılı hem de

elektronik materyalleri incelemek veya değerlendirmek için sistematik bir işlemdir (Özkan, 2021, s.3). Çalışmada doküman incelemesi ekseninde folklorik içermeye sahip metinlerin kitaplarda temsil edilişi ele alınmıştır. Bu doğrultuda ilgili ders kitaplarında geçen konuyla ilgili metinler ve görsellerden örnekler verilmiştir. Veriler, 2018 yılından bu yana MEB’de Zazaca seçmeli ders kapsamında okutulan “Zazaki Kitabê Musnayışi” adlı ders kitabının 5, 6, 7 ve 8. Sınıf kitaplarından toplanmıştır. Bu kitaplarda yer alan folklorik öğelerin her kitaptaki kullanım sıklığına bakılmıştır. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan araştırmada içerik analizi yapılmış ve yapılan analizler neticesinde Zazalara dair folklorik öğelerin temsil yönüyle çok zayıf olmadığı gibi çok güçlü olmadığı saptanmıştır. İçerik analizine dâhil edilen söz konusu dört kitapta folklorik öğelerin gelenek ve görenekler, toplumsal dayanışma, değerler eğitimi, çocuk oyunları, masal ve bilmece gibi dilsel ürünler çerçevesinde yoğunlaştığı ve Zaza halk kültürü kapsamında bir temsil sağladığı görülmüştür. Çalışma kapsamında incelenen dört ders kitabına ait bilgiler tabloda gösterildiği gibidir:

Tablo 1. İncelenen Ders Kitapları

İncelenen Ders Kitapları	Sınıf	Yazarlar	Basım Yılı
Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayışi	5	Öğr. Gör. Murat VAROL Öğr. Gör. İbrahim DAĞILMA Öğr. Gör. Buşra GÖKALP Öğr. Gör. Ayetullah KARABEYESER Nurettin KAYĞISIZ Mahmut KAYA Mevlüt BAYRAM	2019 (3. Basım)
Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayışi	6	Öğr. Gör. Murat VAROL Öğr. Gör. İbrahim DAĞILMA Öğr. Gör. Buşra GÖKALP Öğr. Gör. Ayetullah KARABEYESER Nurettin KAYĞISIZ Nurullah VERGİ	2019 (1. Basım)

Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayışi	7	Öğr. Gör. Murat VAROL Öğr. Gör. İbrahim DAĞILMA Öğr. Gör. Buşra GÖKALP Öğr. Gör. Ayetullah KARABEYESER Nurettin KAYĞISIZ Nurullah VERGİ	2019 (1. Basım)
Mektebo Miyanin Zazaki Kitabê Musnayışi	8	Öğr. Gör. Murat VAROL Öğr. Gör. İbrahim DAĞILMA Öğr. Gör. Buşra GÖKALP Öğr. Gör. Ayetullah KARABEYESER Nurettin KAYĞISIZ Nurullah VERGİ	2019 (1. Basım)

3. Bulgular

5. Sınıf Zazaca Ders Kitabında folklorik öğelerin metin düzeyinde sayısal sıklığı ve buna ait bulgular Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 2. Folklorik öğelerin 5. sınıf ders kitabında yer alma sıklığı

Kategori	Folklorik öğelerin 5. sınıf ders kitabında yer alma sıklığı	Sayfa Aralığı
Dilsel ürünler (Atasözleri)	4	26, 65, 119, 131
Dilsel ürünler (Bilmeceler)	1	130
Dilsel ürünler (Tekerlemeler)	2	16, 25
Dilsel ürünler (Masallar)	1	126-129
Dilsel ürünler (Fabllar)	1	77
Tarihi mekânlar	1	123
İnançlar	1	54
Halk oyunları ve müziği	2	73, 125
Değerler	8	26, 46, 54, 62, 65, 82, 103, 119

Geleneksel oyunlar	-	-
Geleneksel sporlar	-	-
Çocuk Oyunları	1	64, 124
Meslekler ve zanaat	2	36, 40-45
Geleneksel kıyafetler	3	36, 41, 44, 46, 114, 121, 122, 126, 128, 129
Geleneksel yiyecek-içecekler	2	105-114, 118
Halk meteorolojisi-takvimi	1	85-94
Bayramlar	-	-
Adetler ve törenler	1	112
Toplumsal dayanışma ve yardımlaşma	8	26, 33, 36, 46, 58, 103, 119, 122

5. Sınıf Zazaca ders kitabı folklor ürünlerine yer verme sıklığına göre değerlendirildiğinde “değerler, geleneksel kıyafetler ve toplumsal yardımlaşma/dayanışma” kapsamındaki öğelerin daha yoğun ele alındığı görülür. Folklor ürünleri, bu kitapta doğrudan ve dolaylı içermelere sahip olduğu gibi görsellik yönüyle de öne çıkmıştır. Ders kitabının Zazaca ilk ders kitaplarından biri olarak düşünüldüğü zaman folklorik öğelerin önemli ve güçlü bir seviyede yer aldığı söylenebilir. Folklorün ulusal kimliği ve bilinci oluşturan temel unsurlar arasında yer aldığı, genç kuşaklara topluma ilişkin değerlerin farkında olmasını ve bu değerleri benimseyerek korumasını sağladığı (Demircioğlu & Gürsoy, 2022, s.1150-1162) bilgisi doğrultusunda düşünülürse bu ders kitabının bu bilinci verebilmede kıymetli bir içermeye sahip olduğu görülür.

5. Sınıflar için hazırlanan “Zazaki Kıtabê Musnayîşi 5” adlı kitapta dilsel ürünler atasözleri, bilmece, tekerleme, masal ve fabl örnekleriyle karşımıza çıkar. Tabloda belirtilen sayfa aralıklarında yer alan 13 atasözü aynı zamanda değerler eğitimi kapsamında değerlendirilebilir. Yardımlaşma, çalışma, adalet ve şükür gibi birçok değer bu atasözleriyle öne çıktığı görülür: “Heta dest runin nêbo, fek mird nêbeno / El yağlanmadıkça, ağız doymaz” (Varol vd., 2018, s.26).

“Heyfê bıza kol, bıza kel rê nêmaneno / Boynuzsuz keçinin hakkı boynuzlu keçiyeye kalmaz” (Varol vd., 2018, s.65).

“Dest desti şuweno, dest ageyreno riy şuweno / El eli yıkar, el döner yüzü yıkar” (Varol vd., 2018, s.119).

Dêki (Bilmeceler) başlığı altında 10 bilmecenin verildiği görülür (Varol vd., 2018, s.130).

“Pir u Pising” masalı, Zaza halk edebiyatı içinde en çok bilinen, anlatılan ve kısmi farklılıklarla birçok anlatı varyantı olan bir masaldır. Bu metin, masalın değerler eğitim yönünden suç ceza, yardımlaşma, yiyecekler, kıyafet gibi birçok folklorik öge içermektedir (Varol vd., 2018, s.126-129).

Tarihi mekânlar, geçmişte yaşamış kişilerin günlük hayatta ihtiyacını karşılamak için kullanmak ya da eser vermek maksadıyla bıraktıkları tarihi mekân ya da tarihi olayların geçtiği yerlerden oluşmaktadır (Ata, 2015, s.171-182). Dolayısıyla bu tür mekânların ders kitaplarında verilmesi öğrencide kendi toplumuna ve coğrafyasına ait bir aidiyet bilinci oluşturur. Zazaca 5. Sınıf kitabında da bu bağlamda Zazaların yaşadığı bölgede bulunan altı tarihi mekan görseli “Cayi Rındi u Tarixi” başlığıyla verilmiştir (Varol vd., 2018, s.123).

Değerler başlığı altında değerlendirilebilecek birçok cümle, metin ve görselin yer aldığı 5. Sınıf kitabında kimi değerler, değerler eğitimi kapsamında her ünitenin sonunda yer alan görselin altında atasözü, ayet ve hadis olarak yer alır:

“Kam qıcanê ma rê merhemet u pilanê ma rê hurmet nêkero, ma ra niyo / Kim küçüklerimize merhamet ve büyüklerimize hürmet etmezse bizden değildir” (Varol vd., 2018, s.46).

“Paki nimeyê iman a / Temizlik, imanın yarısıdır” (Varol vd., 2018, s.82).

“Dadi, babi u merdımanê xu rê holi bıkerên / Anne, babalarınıza ve akrabalarınıza iyilik yapın” (Varol vd., 2018, s.103).

“Oyun, denildiğinde aklımıza hemen eğlence düşüncesi gelir. Çocuklar için ise bir o kadar önemlidir oyun. Çocuğun tüm yaşamında tüm yönleriyle gelişebilmesi için gerekli olan besindir. Yaratıcılığını ortaya koyabildiği ve üretebildiği yerdir oyun” (Duran & Tufan, 2017, s.16-28). Bu bağlamda çocuk oyunlarının veya çocuğa çeşitli davranışlar ve bilgiler kazandıracak oyunların ders kitaplarında yer alması pedagojik açıdan önemli ve gereklidir. İncelemeye tabii tutulan bu kitapta da iki oyunun yer aldığı görülür. Oyunlardan biri sınıftaki araç ve gereçlere iyice bakıldıktan sonra gözlerin kapatılması ve bu esnada zihinde kalan araç gerecin söylenmesine dönük bir anlama, kavrama ve anlatma etkinliğidir (Varol vd., 2018, s.64). Diğeri “Seksek” adlı oyunun görsel ve metin içinde kavratılması şeklindedir (Varol vd., 2018, s.124).

5. sınıf “Zazaki Kıtâbê Musnayîşi” adlı kitapta meslekler ve zanaat başlığı altında “Gure u Meslek (İş ve Meslek)” isimli bağımsız bir ünite karşımıza çıkar. Çocukların gelecekte olmak istedikleri meslekleri tanıma ve öğrenme amaçlı bu üniteye melım (öğretmen), cıtyer (çiftçi), nanpoc (Ekmekçi), toxtor (doktor), asinger (demirci) gibi birçok el zanaatı ve uzmanlık gerektiren meslekten bahsedilir (Varol vd., 2018, s.40-43).

Kitapta yer alan geleneksel kıyafetler, Zazaların gelenek ve görenekleriyle bire bir örtüşür, inanç ve örf boyutunu anlatır biçimde verilmiştir. Bu kıyafet ve sergiler şunlardır: Laçık (başörtülen beyaz tülbent), cacim (yere serilen desenli kilim), xımar (başörtüsü), kılav (takke), puşi, kofi (püsküllü kadın başlığı), peştamal ve çarık (Varol vd., 2018, s.36, 41, 44, 46, 114, 121, 122, 126, 128, 129).

Sebze meyve ve yiyeceklerden sadece beslenme için yararlanılmaz. Bunlar aynı zamanda sosyal düzenin oluşturulmasında öne çıkan önemli metaforlar ve olgulardır. Kitapta bu çerçevede ele alınan anlatılar ve görsel öğeler, sosyokültürel yapı içinde ele alınmış ve her biri sembolik anlama sahip sosyokültürel bir öğe olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, folklorik kavramların öğrencilerin belleğinde belirginleştirilmesi açısından önemlidir. Kitapta Zazalara ait olduğunu bildiğimiz ve Zazalar tarafından daha yoğun kullanılan şu yiyeceklere rastlamaktayız: Ribes (kuzukulağı), kinger, perpar (semiz otu), sung (mantar), helerg (melek otu), sayê bın erd (yer elması), tontır (çökelek), runkele (tereyağı), sêrşıt (kaymak), gêrm (ayran çorbası), zerbet (yöresel bir çeşit börek), şilki, mastuwa, sêrina pêl ve keldoş (Varol vd., 2018, s.105-114, 118).

Halk meteorolojisi ve takvimi ile ilgili bilgilere “Mewsim u Teqwm” adlı üniteye yer verilmiştir. İklim şartları, iklimin bölge insanı üzerindeki etkileri, Zazaca gün ve ay isimleri konuyla ilgili kavramlar, tanımlar ve görseller öğrencileri yaşadıkları coğrafyanın doğa koşulları hakkında bilgilendirmektedir (Varol vd., 2018, s.85-94).

“Zazaki Kıtâbê Musnayîşi 5” adlı kitapta toplumsal dayanışma ve yardımlaşmayla ilgili öğeler de niceliksel ve nitelik yönüyle yoğun bir şekilde işlenmiştir. Konuyla ilgili metin ve görsellerin yer aldığı sekiz sayfada sırasıyla şu anlatıların öne çıktığı görülür: Çalışma, komşuluk ve yardımlaşma, aile mefhumu, merhamet ve hürmet, misafirlik, iyilik ve ziyaretleşme, yardımlaşma, ziyaretleşme (Varol vd., 2018, s.26, 33, 36, 46, 58, 103, 119, 122)

6. Sınıf Zazaca Ders Kitabında folklorik öğelerin metin düzeyinde sayısal sıklığı ve buna ait bulgular Tablo 3’de verilmiştir:

Tablo 3. Folklorik öğelerin 6. sınıf ders kitabında yer alma sıklığı

Kategori	Folklorik öğelerin 6. sınıf ders kitabında yer alma sıklığı	Sayfa Aralığı
Dilsel ürünler (Atasözleri)	4	58, 74, 92, 122
Dilsel ürünler (Bilmeceler)	-	-
Dilsel ürünler (Tekerlemeler)	-	-
Dilsel ürünler (Masallar)	2	114-118
Dilsel ürünler (Fabllar)	2	71, 107
Tarihi mekânlar	1	91
İnançlar	1	39
Halk oyunları ve müziği	1	119
Değerler	5	16, 22, 26-38, 39, 110
Geleneksel oyunlar	1	119
Geleneksel sporlar	-	-
Çocuk Oyunları	3	118, 120, 121
Meslekler ve zanaat	2	79, 85
Geleneksel kıyafetler	6	31-33, 122, 58, 118,119, 122
Geleneksel yiyecek-içecekler	1	96-109
Halk meteorolojisi-takvimi	2	13, 41-57
Bayramlar	-	-
Adetler ve törenler	-	-
Toplumsal dayanışma ve yardımlaşma	4	16, 26-38, 39, 88

6. Sınıf Zazaca ders kitabı folklor ürünlerine yer verme sıklığına göre değerlendirildiğinde “değerler, geleneksel kıyafetler ve toplumsal yardımlaşma/dayanışma” kapsamındaki öğelerin daha yoğun ele alındığı görülür. Folklor ürünleri, 5. Sınıf kitabına göre folklor içermesi yönünden daha zayıf kalmıştır ve kitapta folklorik öğeler doğrudan ve dolaylı içermelere sahip olup metin, görsel, görsel ve metin şeklinde verilmiştir.

6. Sınıflar için hazırlanan “Zazaki Kitabê Musnayışi 6” adlı kitapta dilsel ürünlerden atasözleri, masal ve fabl örneklerine yer verilmişken, bilmece ve tekerleme içermesine sahip bir metin

veya görsel yoktur. Aşağıdaki üç atasözü, değerler eğitimi görseli eşliğinde “tembellik, hastalık ve acelecilik” vurgusu amaçlı verilmiş (Varol vd., 2019 (6), s. 58, 74, 92). “Vateyê Verinan” başlığı altında verilen 10 atasözünde ise “öğüt, bilgi, doğa şartları, örf ve huy” gibi anlamlar öne çıkar:

“Amnani keyf keno, zımıstani wel pıf keno / Yazın keyf eder, kışın kül üfler. Nêweşi pê astor yena pê lıngan şına / Hastalık atla gelir, yayan gider. Lez mekerên emirê xu kılm mekerên / Acele etmeyin (Hız yapmayın), ömrünüzü kısaltmayın” (Varol vd., 2019 (6), s. 122).

“Lu, Dik u Zarec (Tilki, Horoz ve Keklik)”, masal ve fabl karışımı bir halk anlatısı olup Zazalar içinde farklı varyantlarla anlatılır (Varol vd., 2019 (6), s.114-117). Masal, folklorik öğeler ve değerler eğitimi açısından şu mesajları içerir: İyilik yapma, yardımlaşma, kurnazlık, açgözlülük, sözünde durmama, eden bulur.

“Waslaya Muhim” adlı okuma parçasında vücudumuzdaki önemli uzuvların öğretilmesinde fabl anlatımına başvurulmuş. Uzuvların teşhis ve intak sanatı bağlamında, hikaye tarzında ve karikatürize edilen görseller eşliğinde kendi işlevlerini anlatması ilgili yaş grubu için uygun bir anlatı ve etkinlik olmuştur (Varol vd., 2019 (6), s.71). “Holyer u Kuy (Söğüt Ağacı ve Kabak)” okuma parçası ikinci fabl tarzı bir anlatım olup büyülenme ve kendini beğenme gibi iki zararlı huyu kavratmaktadır (Varol vd., 2019 (6), s.107).

Değerler başlığı altında değerlendirilebilecek birçok cümle, metin ve görselin yer aldığı 6. Sınıf kitabında “Embazti (Arkadaşlık)” adlı metin (Varol vd., 2019 (6), s.16), “Ez u Keyeyê Xu (Ben ve Ailem)” adlı ünite de akrabalık ve akrabalık ilişkilerine dair bilgiler, görseller ve okuma metinleri (Varol vd., 2019 (6), s.26-38), kimi değerler, bir önceki kitaptaki gibi değerler eğitimi kapsamında her ünitenin sonunda yer alan görselin altında atasözü, ayet ve hadis olarak yer alır:

“Zanayi u nezan qet beni yo? / Bilenle bilmeyen hiç, bir olur mu?” (Zumer: 9)

“Mısfır, pê rızqê xu yeno / Misafır rızkıyla gelir.” (Hadis)

“Bıwerên, bışımên; labelê rameşanên / Yiyin, için; fakat israf etmeyin.” (Araf-31)

Geleneksel oyunlar ve halk oyunları kapsamında kartal oyunu yer alır (Varol vd., 2019, s.119). Kartal Oyunu, bir halk hikâyesine dayanır. Kartal hareketlerinin konu edildiği Bingöl yöresine özgü bu oyun, en çok sevilen ve oynanan oyunlardan biridir. Oyun, kartal hareketlerinin taklit edilmesine dayanır (Irmak, 2016, s.90-105).

6. Sınıf “Zazaki Kıtabê Musnayîşi” kitabında çocuk oyunları kapsamında iki oyun yer alır. Bu oyunlardan biri olan “Verg, Mêşna u Vaş” adlı zeka oyunudur (Varol vd., 2019 (6), s.118).

Diğer oyun, söğüt ağacından düdük yapma etkinliğidir (Varol vd., 2019 (6), s.120, 121). Çocuklarda düşünme, düşündürme ve el becerisini geliştirme amaçlı bu oyunların ders kitaplarında yer alması folklorik içerme ve pedagojik kapsam yönüyle önemlidir.

Meslekler ve zanaat, kitapta “Trafik u Seyahet” ünitesi başlığında yer alan birkaç görsel olarak karşımıza çıkar. Burada şoför, pilot, kaptan, makinist ve trafik polisi gibi meslek icra edicileri yer alır. olarak kitapta (Varol vd., 2019 (6), s.79, 85). 6. Sınıf kitabının 31-33, 58, 118,119 ve 122. sayfalarında sırasıyla şu geleneksel kıyafetler, yer alır:

Miyi (kuşak), kılav (külâh), laçık (tülbent); kartal oyunu esnasında giyilen ‘başlık, gömlek, yelek, şalvar ve yemeni/çarık.

Geleneksel yiyecek ve içecekler, “Wer u Şımıtış (Yemek ve İçmek)” ünitesinde yer alan görsel, metin ve okuma parçalarında ortaokul öğrencilerine öğretilecek şekilde yer alır. Aqit (pekmez), silq (pancar), mastuwa (tereyağlı lapa), kufteya dekerde (içli köfte) bu bağlamda sayılabilecek birkaç örnektir (Varol vd., 2019 (6), s.96-109).

Halk meteorolojisi ve iklim olarak karşımıza “Mewsim u Teqwim” ünitesi tekrar çıkar. Wesar (İlkbahar), Amnan (Yaz), Payiz (Sonbahar) ve Zımıstan (Kış) mevsimlerinin işlendiği bu ünite de coğrafyanın iklimine dair anlatılar ve görsellerle öğrenciye yaşadığı bölgenin iklim şartları hakkında bilgi verilir (Varol vd., 2019 (6), s.41-57).

Toplumsal dayanışma ve yardımlaşma içermesi olarak kitapta yer alan bilgi, görsel ve metinler aynı zamanda ‘embazti (arkadaşlık), akrabalık, ziyaret, misafirlik ve yolculuk kuralları’ değerler içermesi olarak da karşımıza çıkar (Varol vd., 2019 (6), s.16, 26-38, 39, 88).

7. Sınıf Zazaca Ders Kitabında folklorik öğelerin metin düzeyinde sayısal sıklığı ve buna ait bulgular Tablo 4’de verilmiştir:

Tablo 4. Folklorik öğelerin 7. sınıf ders kitabında yer alma sıklığı

Kategori	Folklorik öğelerin 7. sınıf ders kitabında yer alma sıklığı	Sayfa Aralığı
Dilsel ürünler (Atasözleri)	4	37, 71, 87, 113
Dilsel ürünler (Bilmeceler)	1	114
Dilsel ürünler (Tekerlemeler)	2	115, 116

Dilsel ürünler (Masallar)	1	106-111
Dilsel ürünler (Fabllar)	2	83, 84
Tarihi mekânlar	2	86, 100
İnançlar	-	-
Halk oyunları ve müziği	-	-
Değerler	9	14, 23, 35-37, 39, 44, 71, 80-81, 87, 103
Geleneksel oyunlar	-	-
Geleneksel sporlar	-	-
Çocuk Oyunları	4	29, 112, 115, 117
Meslekler ve zanaat	1	62
Geleneksel kıyafetler	1	35-37
Geleneksel yiyecek-ıçecekler	1	58-71
Halk meteorolojisi-takvimi	1	74-86
Bayramlar	1	31-34
Adetler ve törenler	1	70
Toplumsal dayanışma ve yardımlaşma	5	25-37, 45, 55,70, 118

7. Sınıf Zazaca ders kitabını folklor ürünlerine yer verme sıklığına göre değerlendirdiğimizde “değerler, atasözleri, çocuk oyunları ve toplumsal yardımlaşma/dayanışma” kapsamındaki öğelerin daha yoğun ele alındığı görülür. Folklor ürünleri, 5. Sınıf kitabına göre folklor içerme yönünden daha zayıf olup 6. Sınıf kitabıyla dengelidir. Bu sınıf seviyesinde de diğer iki kitapta olduğu gibi folklorik öğeler doğrudan ve dolaylı içermelere sahip olup metin, görsel, görsel ve metin şeklinde verilmiştir.

7. Sınıflar için hazırlanan “Zazaki Kıtâbê Musnayîşî” adlı kitapta tüm dilsel ürün -atasözleri, masal, fabl, bilmece ve tekerleme- örneklerine yer verilmiştir. Dört farklı sayfada 18 atasözü kullanılmıştır. Bu atasözlerinden ikisi değerler tablosu içinde ünite sonunda verilirken bir atasözü metin içinde öğüt içeren bir cümle şeklinde, 15 atasözü de “Xebata Serbest” ünitesinde “Vateyi Verinan (Atasözleri)” başlığı altında bir okuma metni olarak verilmiştir:

“Xu vir ra meker! Tı çı bıkeri, tı ê vineni. / Unutma! Ne yaparsan onu bulursun” (Varol vd., 2019 (7), s.37).

“Bıxebitiyên zê camêrdan bıwerên zê miran. / Çalışın adamlar gibi yiyin beyler gibi” (Varol vd., 2019 (7), s.71).

“Çır bı çır helbet beno pır. / Damlaya damlaya göl olur” (Varol vd., 2019 (7), s.87).

Folklorik öğelerin insan ve toplum üzerinde eğitime, isteklendirme, bütünleştirme, eleştirme, ders çıkarma, eğlendirme, güldürme, rahatlatma gibi birçok işlevi vardır. Bu çerçevede bilmeceleer insanları -özellikle çocukları- bir araya getirerek onları sosyalleştiren, gündelik yaşamın tekdüzeliğinden uzaklaştıran, zengin bir hayal dünyasıyla baş başa bırakan ve onlara varlıkların ayırıcı özelliklerini sezdiren yararlı bir oyundur (Akdağ, 2023, s.79-92). “Zazaki Kitabê Musnayışi” 7. Sınıf ders kitabında da bu hususa dikkat edilmiş ve çocuğu hem eğlendiren, hem düşündüren bir bağlamda 10 bilmeceye yer verilmiştir (Varol vd., 2019 (7), s.114).

Tekerlemelerin birçok işlevi vardır. Tekerlemeler eğitimin bir parçasıdır, eğitici ve öğretici tarafları vardır. Çocuklar, tekerlemeler ile bir yandan eğlenirlerken diğer yandan ilgili anadilin imkânlarını zorlarlar (Önal, 2002, s.1-17). “Zazaki Kitabê Musnayışi” 7. Sınıf ders kitabında bu bağlamda 1’den 20’ye kadar sayı saymayı öğreten şiir şeklinde bir tekerleme ve Zazalar arasında bilinen beş tekerleme daha vardır:

... Çar, panc, bıomar şeş / Dört, beş, say altıyı

Tu r’ xela erdo weş / Sana ödül olsun güzel yer

Fekê xu meker beş / Ağzını tatlandırma

Nano tu dima heş / Ayı verir ardına

Panc, şeş, roci bi hot / Beş, altı, günler oldu yedi

Dadiya mı nan pot / Annem ekmeek pişirdi

Tuto qıç dar ra kot / Küçük çocuk ağaçtan düştü

Kesi nêvet qet sot / Hiç kimse sesini çıkarmadı (Varol vd., 2019 (7), s. 115).

Lo lo palıngo gulşengo / (Bu dize, döşeme amaçlıdır)

Kerga xalan kuzan berda / Dayıların tavuğunu sansar götürdü

Pê gil koyana teyna werda / Dağların ardında yalnız bıraktı

Nê aste nê poste / Ne kemik ne deri

Bara şıma şıt şeker / Sizin payınıza süt şeker

Bara ma kul keder / Benim payıma dert keder (Varol vd., 2019 (7), s.116).

7. sınıf kitabında dilsel ürünlerden karşımıza çıkan bir diğer içerme fabldır. “Daya Herr u Bırayı Mewsimi (Toprak Ana ve Mevsim Kardeşler)” başlıklı masal, fabl özellikleri içermektedir. Toprağa ve mevsime kişilik verilerek oluşturulan bu anlatıda çocuklara meteoroloji ve iklim hakkında bilgi verilmektedir (Varol vd., 2019 (7), s.83, 84).

“Mewsim u Teqwim” ünitesinin sonunda yer alan Zazaca duvar takviminde Bingöl Solhan ilçesi sınırları içinde bulunan Yüzenada resmi doğal güzellikler içermesi kapsamında yer alır (Varol vd., 2019 (7), s.86). “Trafik u Seyahet” ünitesinin sonunda yurdun çeşitli yerlerinden bulunan tarihi mekanlara ve camilere ait sekiz resim bulunmaktadır (Varol vd., 2019 (7), s.100).

Kitapta ‘İnançlar, Halk oyunları ve müziği, Geleneksel oyunlar ve Geleneksel sporlar’ ile ilgili herhangi bir metin veya görsel yer almamıştır. Değerler kapsamında ise 14, 23, 35-37, 39, 44, 71, 80-81, 87 ve 103. Sayfalarda birçok metin, görsel ve görsel metine yer verilmiştir. Değerler kapsamında sırasıyla şu konu içermeleri öne çıkar: İyi bir öğrencinin özellikleri, okumaya teşvik eden ilk ayet, ‘Ne ekersen onu biçersin’ atasözünün “Sandıq” isimli metinle öyküleşmesi, güzel ahlak, çalışma ve emek, zamanın kıymeti, tasarruf ve iyilik.

Çocuk oyunları ile ilgili folklorik içerme kapsamında karşımıza dört oyun çıkar. İlk oyun düşündürücü sorular eşliğinde ikinci derece akrabalık kavratılır (Varol vd., 2019 (7), s. 29). İkinci oyun her yörede oynanan geleneksel bir çocuk oyunu olan çal (mangala) oyunudur (Varol vd., 2019 (7), s.112). Üçüncü oyun, tekerleme havasında sayı saymayı öğretmedir (Varol vd., 2019 (7), s.115). Dördüncü oyun ise bir el becerisi etkinliği olan uçurtma yapmayı öğrenme etkinliğidir (Varol vd., 2019 (7), s.117).

“Zazaki Kıtabê Musnayışi” 7. Sınıf ders kitabında Meslekler ve zanaat, bir çiftçi ve ekmek ustası görselleriyle (Varol vd., 2019 (7), s.62), Geleneksel kıyafetler kılav (külâh), laçık (tülbent) görselleriyle (Varol vd., 2019 (7), s.35-37), Geleneksel yiyecek ve içecekler diğer iki kitapta olduğu gibi “Wer u Şımtış” ünitesindeki metin ve görsellerle (Varol vd., 2019 (7), s.58-71), Halk meteorolojisi-takvimi de yine diğer iki kitapta olduğu gibi mevsimler ve iklimleri ele alan “Mewsim u Teqwim” ünitesindeki metin ve görsellerle doğrudan ve dolaylı içermelerle (Varol vd., 2019 (7), s.74-86) ele alınmıştır.

Diğer iki kitapta folklorik unsurlar yönüyle toplumsal sevinç günlerinden olan bayramlar ile ilgili bir metin veya görsele yer verilmemişken bu kitapta bayram ve bayramlaşma “Tetilê

Roşani (Bayram Tatili)” adlı okuma metni ve metinle ilgili görseller eşliğinde ele alınmıştır (Varol vd., 2019 (7), s.31-34).

Aşure günü ve çorbası tarihsel, dini ve yerel bağlamda diğer Müslüman toplumlarda bilinen bir gelenek olduğu gibi Zazalar arasında da bu gelenek önemlidir. “Şorbaya Aşura (Aşure Çorbası)” isimli metni bu çerçevede “Adetler ve törenler” başlığı altında değerlendirmek mümkündür (Varol vd., 2019 (7), s.70).

Toplumsal dayanışma ve yardımlaşma, diğer iki kitapta olduğu gibi 7. Sınıf kitabında da bilgi, görsel ve metinler eşliğinde ‘akrabalık, ziyaret, misafirlik, hürmet, yardımlaşma ve dayanışma’ değerler içermesi olarak karşımıza çıkar (Varol vd., 2019 (7), s.25-37, 45, 55, 70, 118).

8. Sınıf Zazaca Ders Kitabında folklorik öğelerin metin düzeyinde sayısal sıklığı ve buna ait bulgular Tablo 5’de verilmiştir:

Tablo 5. Folklorik öğelerin 8. sınıf ders kitabında yer alma sıklığı

Kategori	Folklorik öğelerin 8. sınıf ders kitabında yer alma sıklığı	Sayfa Aralığı
Dilsel ürünler (Atasözleri)	4	38, 70, 86, 112
Dilsel ürünler (Bilmeceler)	1	113
Dilsel ürünler (Tekerlemeler)	-	-
Dilsel ürünler (Masallar)	1	106-111
Dilsel ürünler (Fabllar)	4	42-45, 63-66, 79-81, 82
Tarihi mekânlar	-	-
İnançlar	-	-
Halk oyunları ve müziği	-	-
Değerler	7	10-18, 23, 38, 49-51, 55, 97-98, 102
Geleneksel oyunlar	-	-
Geleneksel sporlar	-	-
Çocuk Oyunları	1	115
Meslekler ve zanaat	-	-
Geleneksel kıyafetler	4	22, 37, 54, 69
Geleneksel yiyecek-İçecekler	2	58-59, 62

Halk meteorolojisi-takvimi	1	73-84
Bayramlar	-	-
Adetler ve törenler	-	-
Toplumsal dayanışma ve yardımlaşma	4	12-13, 49-51, 90-92, 97-98

8. Sınıf Zazaca ders kitabını folklor ürünlerine yer verme sıklığına göre değerlendirildiğinde “değerler, atasözleri, fabllar ve toplumsal yardımlaşma/dayanışma” kapsamındaki öğeler daha yoğun ele alınmıştır. Folklor ürünleri, bu kitapta diğer üç kitaba göre daha az ve içermeler yönüyle güçsüzdür. Folklorik ürünler, 8. sınıf seviyesinde de diğer kitaplarda olduğu gibi folklorik öğeler doğrudan ve dolaylı içermelere sahip olup metin, görsel, görsel ve metin şeklinde verilmiştir.

8. Sınıf “Zazaki Kitabê Musnayîşî” adlı kitapta dilsel ürünlerinden tekerleme örneğine yer verilmemiştir. Fabl örnekleri yönüyle 8. Sınıf kitabı dört fabl ile diğer kitaplardan öne çıkar. Fabllar, bildiğimiz anonim anlatımlardan farklı olarak okuma parçası kısımlarında kurgulanmış yeni anlatı örnekleri olarak yazılmıştır. Dört farklı sayfada 18 atasözü kullanılmıştır. Bu atasözlerinden üçü değerler tablosu içinde ünite sonunda verilirken, 15 atasözü de “Xebata Serbest” ünitesinde “Vateyi Verinan (Atasözleri)” başlığı altında bir okuma metni olarak verilmiştir:

“Pers pers şu Qers / Sor sor, git Kars’a” (Varol vd., 2019 (8), s. 6).

“Hermuş çıqas herr bıkeno, keno xu ser / Köstebek toprağı ne kadar kazsa da kendi üzerine döker” (Varol vd., 2019 (8), s.112).

“O ki dêza vırazeno, zano çemle zi pano / Çömlek yapan kulpunu da takmayı bilir” (Varol vd., 2019 (8), s.112).

Serbest üniteye yer alan masal, “Ariwan u Lu (Değirmenci ve Tilki)” isimli bir halk masalıdır (Varol vd., 2019 (8), s.106-111). Kitaptaki dört fablda teşhis ve intak sanatıyla insan özellikleri verilen canlılar ve fablların konuları şu sırayla metin ve görselle dönüşmüştür:

“Beden u Sihet” ünitesinde “Şiretê Firçeyê Dındanan” başlıklı fabl türü metinde fırça kendisiyle dişlerini fırçalamayan çocukla konuşmaktadır ve ona diş sağlığının önemini anlatmaktadır (Varol vd., 2019 (8), s. 42-45). “Wer u Şımtış” ünitesinde “Alican u Balican” başlıklı metinde yemek beğenen bir çocuk var ve beğenmediği patlıcan bir gün yemek tenceresinin içinde dile

gelir ve ona yemek sağlık arasındaki ilişkiyi anlatır (Varol vd., 2019 (8), s.63-66). “Mewsim u Teqwm” ünitesinde “Heş u Wesar (Ayı ve İlkbahar)” başlıklı okuma metni masal ve fabl iç içe bir anlatıma sahiptir (Varol vd., 2019 (8), s.79-80). Yine aynı ünite “Tic u Va (Güneş ve Rüzgar)” başlıklı metin fabl türünün anlatım özelliklerini taşır (Varol vd., 2019 (8), s.82).

Değerler kapsamında 10-18, 23, 38, 49-51, 55, 97-98 ve 102. Sayfalarda birçok metin, görsel ve görsel metine yer verilmiştir. Bu çerçevede sırasıyla şu folklorik içermeler öne çıkar: Akrabalık, hürmet, zamanın kıymeti, iyilik yapmak, sağlığına dikkat etmek ve haklara saygılı olmak.

8. sınıf Zazaca ders kitabında sadece bir çocuk oyunu yer alır. Bu oyun, dikkati ölçmek zeka oyunu kapsamında iki sorudan oluşur (Varol vd., 2019 (8), s.115).

Geleneksel kıyafetler içermesinde üç görselde şaşık (sarı), bir görselde kavuk ve iki görselde cübbe yer alır (Varol vd., 2019 (8), s.22, 37, 54, 69), Geleneksel yiyecek ve içecekler “Wer u Şımtış” ünitesindeki metin ve görsellerle (Varol vd., 2019 (8), s.58-59, 62), Halk meteorolojisi-takvimi de yine diğer iki kitapta olduğu gibi mevsimler ve iklimleri ele alan “Mewsim u Teqwm” ünitesindeki metin ve görsellerle doğrudan ve dolaylı içermelerle (Varol vd., 2019 (8), s.73-84) ele alınmıştır.

Tarihi mekânlar, İnançlar, Halk oyunları ve müziği, Geleneksel oyunlar, Geleneksel sporlar, Meslekler ve zanaat, Bayramlar, Adetler ve törenler ile ilgili herhangi folklorik bir içirme, ürün ve anlatımın yer almadığı 8. Sınıf kitabı bir dil öğretim kitabı olarak bu yönüyle zayıf kalmıştır.

Toplumsal dayanışma ve yardımlaşma konusunda diğer kitaplarda olduğu bilgi, görsel ve metinler eşliğinde ‘birliktelik, paylaşım, yardımlaşma, toplumsal kurallara uyma ve hürmet’ değerler içermesi olarak karşımıza çıkar (Varol vd., 2019 (8), s.12-13, 49-51, 90-92, 97-98).

SONUÇ

Eğitim, kültürel mirasın ve folklor ürünlerin yeni nesillere aktarılmasında, bir milleti millet yapan unsurların öğretilmesinde, anadilin konuşulmasında ve kimlik bilincinin oluşmasında birincil etken olarak bilinir. Bu sebeple başta anadili öğreten dil kitaplarında ve diğer ders kitaplarında kategori çeşitliliği önemlidir. Zazaca ders kitapları çerçeveli yapılan bu çalışmada çalışmaya esas olarak MEB’de Zazaca Seçmeli ders için 5, 6, 7 ve 8. Sınıflarda ders kitabı olarak okutulan “Zazaki Kitabê Musnayîşi” adlı kitap seçilmiştir. Ortaokul kategorisinde okutulan bu dört sınıf ders kitabında kategori çeşitliliği ders kazanımlarına uygundur. Her sınıf

kitabı yedi üniteden oluşmaktadır. Aynı ders kitapları karşılaştırıldığında folklorik içermeler ve halk edebiyatına dâhil edilebilecek örnekler yönünden yeterli olmadığı ve eksik bir temsilin yer aldığı görülmüştür. Dört kitap “atasözleri, değerler ve masallar” gibi içermeler açısından güçlü olsa da “adetler, törenler, bayramlar, geleneksel sporlar, inançlar ve müzik” gibi belirli folklorik öğeler de yetersiz kalmıştır. Diğer anadiller ve Zazaca için hazırlanacak yeni ders kitaplarında folklorik öğeler ve içermelerin daha derinlikli bir şekilde işlenmelidir. Öğrenciler arasında temel değerlerin öğrenilmesi ve kavranmasında, toplumun diğer bireyleriyle iletişimin sağlıklı bir zemine oturtulmasında, okul ile gerçek yaşam arasında bağın daha güçlü bir şekilde kurulmasında folklor göz ardı edilemeyecek bir bağdır. Bir toplum, maddi ve manevi değerlerinin sağlam temellere oturmasıyla her alanda ilerler. Maddi ve manevi değerler bütüncesi olarak isimlendirilen folklor “gelenek-görenekler, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma, dilsel ürünler, halk dili, bayramlar, inançlar, müzik ve değerler” ayrımı yapmaksızın dil öğretimi kitaplarında yer almalıdır. Zazaca ders kitaplarında yer alan metinler ve görsellerde manevi ve maddi öğeler dengeli bir biçimde yer almalıdır. Milli değerlerin ve kimliğin küresel ölçütlerden etkilendiği bir dönemde Zazaların tanınması ve tanıtılmasında ders kitaplarında folklorik ürün temsillerinin artırılması Zazacanın sağlam bir zemine oturması ve Zazacayı konuşan yeni neslin kendi değerlerini temsili açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, E. (2023). Afyonkarahisar bilmeceleri’nde çocuk ve eğitim. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Ö* (13), 79-92. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1379391>
- Ata, B. (2015). *Okul dışı sosyal bilgiler öğretiminde müzeler*. İçinde A. Şimşek ve S. Kaymakçı (Edt.). *Okul Dışı Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (ss. 171-188). Pegem Akademi.
- Berting, J. (2012). *Şeytan üçgeni-kimlik, kültür, etnik topluluk* (Çev. H. İnanç). MKM Yayınları.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve edebiyat (1982) I*. Adam Yayıncılık.

- Demircioğlu, E. ve Altuntaş G. İ. (2022). Sosyal bilgiler ve türkçe ders kitaplarında folklorik öğelerin temsili. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12 (2), 1150-1162. <https://doi.org/10.24315/tred.1081007>
- Dundes, A. (1965). What is folklore? (Çev. F. G. Mirzaoğlu. Folklor Nedir? 1997). *Millî Folklor*, 36, 74-76.
- Duran, E. ve Tufan, B. S. (2017). İlkokul Türkçe ders kitaplarında oyun ve oyuncakların kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 16-28.
- Gürel, D. ve Çetin, T. (2018). Sosyal bilgiler dersi ve kültür aktarımında edindiği rol üzerine bir inceleme. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6 (2), 22-40.
- Irmak, Y. (2016). Mitten efsaneye bir halk oyunu: Bingöl kartal oyunu. *Studies Of The Ottoman Domain*, 6 (10), 90-105.
- Oğuz, M. Ö. (2016). *Somut olmayan kültürel miras nedir?*. Geleneksel Yayıncılık.
- Önal, M. N. (2002). Türkçe'nin eğitimi ve öğretiminde oyun tekerlemelerinin yeri ve önemi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 1-17.
- Örnek, S. V. (2002). *Türk halkbilimi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkan, U. B. (2021). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Pegem Akademi.
- Varol, M. vd. (2018). *Mektebo miyanin zazaki kitabê musnayışi* 5. MEB.
- Varol, M. vd. (2019). *Mektebo miyanin zazaki kitabê musnayışi* 6. MEB.
- Varol, M. vd. (2019). *Mektebo miyanin zazaki kitabê musnayışi* 7. MEB.
- Varol, M. vd. (2019). *Mektebo miyanin zazaki kitabê musnayışi* 8. MEB.
- Varol, M. (2015). UNESCO'nun dil raporlarına göre Zazaca'nın durumu ve geleceği. *Electronic Turkish Studies*, 10 (2), 997-1006.